

Düşünce RÖNESANSI

PROF. DR.
İ. LEVENT ERALP

ON YEDİNCİ YÜZYIL; DESCARTES'İN YÜZYILI, BİR ÇELİŞKİLER YÜZYILIYDI. HOŞGÖRÜSÜZLÜK ÇAĞIYDI AMA AYNI ZAMANDA DÜŞÜNCE, SANAT VE TIP DEVLERİNİN ÇAĞIYDI. İNSAN BEDENİNİN NEREDEYSE YARISININ ADI BU ÇAĞDA KONDU. DÜŞÜNCE RÖNESANSI DÖNEMİ ÖNCESİNDE, BİLİM DAĞINIK BİRTAKIM BİLGİLERDEN OLUŞMAKTAYDI. DÜŞÜNCE RÖNESANSIYLA PARLAYAN BÜYÜK FİLOZOF VE BİLİM ADAMLARI İSE BİLİMİ SİRF TEORİK OLMAKTAN ÇIKARIP ONA PRATİK HEDEFLER VERMİŞLER, BUNUNLA KALMAYIP HEDEFLERE ULAŞMAYI SAĞLAYACAK METODLARI TARİF ETMİŞLERDİR. BU ŞEKİLDE DOĞANIN GÜÇLERİNİ, YASALARINI, SIRLARINI UYGUN YÖNTEMLERLE KEŞFE BAŞLAMISLARDIR.

DUBITO ERGO COGITO, COGITO ERGO SUM...
ŞÜPHE ETMEK DÜŞÜNMEKTİR, DÜŞÜNMEK VAR OLMAKTIR;
DÜŞÜNÜYORUM ÖYLEYSE VARIM...

RENE DESCARTES (1596-1650)

**1650'NİN OCAK AYI, İSVEÇ'İN SON
ALTMİŞ YILININ EN SERT KİŞİYDİ – TAM
BİR KUTUP KİŞİ.**

Yine de, her sabah saat dört buçukta, geceleyin yağın kar şehrin üzerini kalın bir battaniye gibi sarmalayıp, öfkeli rüzgar kentin her kenarını buzdan bir ustura gibi keserken, Stokholm meydanlarını geçen bir kızığın şingirtisi ve dörtmala giden atların sesi duyuldu. Kızıkta, bu kutup ayazında onu örümcek ağından biraz daha iyi koruyan kürk örtüsünün altında titreyen, orta boylu, büyük kafalı, açık zeytuni tenli, geniş alınlı, kuzgun kanatları gibi kaşları olan, koca burunlu, kalın dudaklı, melankolik bir bıyığa sahip ve ondan daha melankolik küçük bir sakalı, kızığın sarsıntısıyla iki yana sallanan peruğun altında yer yer ak düşmüş siyah saçları olan bir adam oturuyordu. Adı Rene Descartes'ti. Yaşı elliüç. Mesleği: Yöntemli bir biçimde gerçeğe ulaşmak için akıl kullanmak.

Çocukluğundan beri öksürük ve üşütmeyle işkence çekmiş olan bu adam, her gün İsveç'teki Fransız Büyükelçisi Chanot'un evinden İsveç Kraliçesi Christina'nın sarayına gidip geldi. Buz gibi sabahın karanlığındaki bu randevunun amacı, felsefe üzerine konuşmaktı.

Düşünce rönesansıyla parlayan büyük filozof ve bilim adamları, bilime pratik hedefler vermişler ve bunlara ulaşacak metodları tarif etmişlerdir.

Filozofları ayrıcalıklı varlıklar, fildişi kulelerde dünyanın tüm tehlikelerini uzağında yaşamış gibi gözümüzde canlandırırız. Ama tarih tam tersini kanıtlar.

Zayıf yapılı Fransız filozofa İsveç kraliçesinin zorla kabul ettirdiği bu vahşi program, Descartes'ın birkaç hafta içerisinde zatüreye yakalanmasıyla son buldu. Dokuz gün sonra, sadece yaşadığı yüzyılın değil günümüzün düşünce sistematığının oluşmasına ışık tutan bu filozof, hayata gözlerini yumdu.

FELSEFİ KARIYER TEHLİKELİ OLABİLİR

Bu hikaye felsefi bir kariyerin, düşünme mesleğinin ne kadar tehlikeli olabileceğini gösterir! Filozofları ayrıcalıklı varlıklar, fildişi kulelerde dünyanın tüm tehlikelerini uzağında yaşamış gibi gözümüzde canlandırırız. Ama tarih tam tersini kanıtlar. Sokrates öncesi filozof ve hekim Agrigentolu Empedokles, düşünceleri yüzünden sürgün edildi, gezgin yaşamına bir volkanın alevli kraterine atlayarak son verdi.

Sokrates, Atina devletinin emriyle bir tas baldıran zehri içerek yaşamına son verdi. Pietro d'Abano, Padua'da kazığa bağlanıp yakılarak öldürüldü. Dante'nin ölümsüz eseri "İlahi Komedya" nedeniyle Papa tarafından aforoz edildiği ve "katli vaciptir" diye hükmedildiğini hepimiz hatırlarız.

ŞİDDET ALTINDA ÖLEN FİLOZOFLAR

Eğer birisi araştırıp istatistik yapsa, herhalde boğa güreşçilerinden çok filozofların şiddet altında öldüğünü bulurdu. Descartes, elli üç yaşında, elli dördüne yakın öldü. Sağlığında yayınladığı sadece dört eser O'nun ölümsüz olmasını sağlamıştır. Bütün veriminin ancak bir parçasını gösteren bu eserler şunlardır: "Discours de la methode", "Meditationes de prima philosophia", "Principa philosophia" ve "Traite des passions de l'ame."

On yedinci yüzyıl; Descartes'in yüzyılı, bir çelişkiler yüzyılıydı. Hoşgörüsüzlük çağıydı. Avrupa'da büyücü avı doruğuna ulaşmıştı. Büyücülük ya da şeytana tapınmakla suçlanan biri, işkence edilmek ve yakılmak üzere mimlenirdi. Ama bu yüzyıl aynı zamanda düşünce ve sanat devlerinin çağıydı. Cervantes ve Shakespeare, Moliere ve Milton'ın çağıydı. Velazquez, Rubens, Rembrandt ve Caravaggio'nun çağıydı. Büyük bilim adamlarının, yeniçağın ustalarının devriydi: Galileo ve Newton, Toricelli ve Sanctorius'un, geleceğin bilimlerinin, matematik, astronomi ve fiziğin çağıydı.

İNŞAN BEDENİNİN YARISININ ADI BU ÇAĞDA KONDU

Tıpta Harvey gibi devler vardı; üç bin yılı aşan tıp tarihinde o zamana dek keşfedilmemiş insan bedeninin neredeyse yarısının adı bu çağda kondu: Bartholin bezleri, Stensen tükrük kanalı, Peyer plakları, Glisson kapsülü, Graaf folikülleri, Malpighi tabakası ve Willis kan dolaşımı Leonardo da Vinci'nin "saper vedere"sinde (görmeyi bilmek) eğitilmiş hekimlerin kavrayan bakışlarıyla birçok organ arasında ayırt edildiler.

Bu çağ büyük filozofların da çağıydı: Deneysel bilimin yaratıcısı Francis Bacon; çağdaş, akılcı, bilimsel düşünce akımını başlatan Descartes; etik disiplininin kurulmasını sağlayan Spinoza; metafizikçi ve matematik dehası Pascal, Leibniz ve niceleri...

DESCARTES'İN DÜŞÜNME METODOLOJİSİ

Özetlemeye çalıştığımız düşünce rönesansı dönemi öncesinde, bilim dağınık birtakım bilgilerden oluşmaktaydı; ne analitik, ne deneysel, ne de yasalı. Düşünce rönesansıyla parlayan büyük filozof ve bilim adamları, bilimi sırf teorik olmaktan çıkarıp ona pratik hedefler vermişler ve bununla kalmayıp hedeflere ulaşmayı sağlayacak metodları tarif etmişlerdir. Bu şekilde doğanın güçlerini, yasalarını, sırlarını, uygun yöntemlerle keşfe başlamışlardır. Birazdan bahsedeceğimiz prensipler, Descartes'ın düşünme metodolojisi olarak adlandırılan "harita"yı oluşturan prensiplerdir. Bunun yanında bizim için ikinci ve çok önemli katkısı, hiçbir bilgiye, şurada yazıyor ya da bu söylemiştir şeklinde inanmamız, her bilgi için kendi aklımızın kanaatini aramamız gerektiği ilkesidir.

Descartes der ki: "Zihnimizin bütün işlevleri sayesinde, hata yapma korkusundan uzak durarak istediğimiz tüm bilgilere ulaşabiliriz." Esasen bu faaliyetler iki temel faaliyete indirgenebilir: sezgi (intuition) ve tümdengelim (deduction). Doğru düşünme metodolojisinin dört temel unsurundan ilki sezgiyle, diğer üçü ise tümdengelimle bağlantılıdır.

- 1. Birinci kural (Sezgi):** Hiçbir şeyi, gerçek olduğunu bilmeden, asla kabul etmemeliyiz. Düşünce ve kararlarımızda, aceleden ve önyargıdan uzak durmalıyız.
- 2. İkinci kural (Analiz):** Problemleri çözmek için anlamlı parçalara bölmek ve öncelikle her bir alt parçayı çözmek gerekir.
- 3. Üçüncü kural (Sentez):** En basit ve bilinmesi en kolay şeylerden başlayıp, azar azar en bileşik olanların bilgisine kadar çıkarak ve hatta doğaları gereği birbiri ardınca sıralanmayan şeyler arasında bir ilinti olabileceğini varsaymak gerekir.
- 4. Dördüncü kural:** Hiçbir şeyi unutmamızdan emin olarak, her yönde tam ve mükemmel çıkarımlar yapabiliriz.

KARARSIZLIĞIN ZİHİNDE YARATTIĞI DÜZENSİZ ENERJİ

İlk deneme yazım sizlerle buluştuktan hemen hemen beş ay

sonra, pek de tahmin etmediğim halde sevgili editör ve dostum Dr. Nadir Şener'den, Dirim Dergisi için devam niteliğinde yeni bir deneme hazırlama teklifi aldım. Nadir'in çok nazikçe, "bir önceki yazının aldığı olumlu eleştirilere dayanarak yeni bir deneme istedikleri" yorumu en başta çok hoşuma gitti. Kendimi nerede ise masasının başında oturmuş, yeni "bestseller" taslaklarını hazırlayan, dolma kalem mürekkebi, sarı kağıt yaprakları üzerinde kahve lekeleriyle hızını almış bir yazar gibi hissetmeye başlamıştım ki...

"İyi de bu sefer ne yazsam acaba?" gibi bir soru(n) ile karşılaştım. Soru(n)un sebebi, aklımı dolduran müthiş hikayelerden hangisini seçeceğim değildi tabii ki!

İlham perisi bu aralar hiç ziyaretime uğramıyordu; bunun sebebi ise yaratıcı, dahi yazarın geçici tükenmişlik dönemi değil, çok doğal olarak benim aklı ve kelimeleri kısıtlı bir insandan ibaret olmadı. İnsan iyimser ya da kötümser olabilir, çok doğru ya da bazen hatalı kararlar verebilir, ancak emin olun en kötüsü kararsız olmak. Kararsızlığın zihinde yarattığı düzensiz enerji, sürekli gaz pedalına basılıp devri ve çıkardığı gürültü artan, ancak vites

Hiçbir bilgiye, şurada yazıyor ya da bu söylemiştir şeklinde inanmamız, her bilgi için kendi aklımızın kanaatini aramamız gerekir.

24 • 25

Kararsızlığın zihinde yarattığı düzensiz enerji, sürekli gaz pedalına basılıp devri ve çıkardığı gürültü artan, ancak vitese takılı ilerleyemeyen bir araca benziyor.

takılı olmadığı için bir adım dahi ilerleyemeyen bir araca benziyor. Bu benzetme, benim beynimin son derece mekanik olan kısmına ait. Aynı ruh halini, modern zamanın büyük şairi Can Yücel, bakın nasıl kelimelere dökmüş:

**“Sen gittikten sonra yalnız kalacağım.
Yalnız kalmaktan korkmuyorum da, ya canım ellerini tutmak isterse...”**

KAVAFİS VE İTHAKİ'YE DOĞRU YOLA ÇIKTIĞINDA...

Sizlerle paylaşmak istediğim, son aylarda duygularımı derinden

etkileyen ikinci kişi, Konstantin Kavafis. Bu yıl doğumunun 150. yıldönümü ve UNESCO tarafından şiirde dünya Kavafis yılı etkinlikleri düzenleniyor.

Bu bağlamda Yunanca aslından Türkçe'ye çevirileri yapıldı. İskenderiye'de, Fenerli Rum bir ailenin çocuğu olarak doğan ve hayatının bir kısmını Samatya'da geçiren şair; aşk, felsefe ve tarih konulu şiirler kaleme almıştır. Bu ikinci deneme yazımı Kavafis'in iki şiiriyle bitirmek istiyorum. Karamsar, umutsuz ve evet kararsız günlerden geçtim, ama artık İthaki'lerin ne anlama geldiğine daha yakınım. Dilerim en sevdiğim mevsim olan sonbahar bana daha iyi gelir.

Şehir

Dedin ki: "Başka bir diyara gideceğim, başka bir denize
Bulunur elbette bundan iyi bir şehir.
Yazgımdır, her çabam başarısızlığa mahkum
ve kalbim bir ölü gibi gömülü yatıyor.
Aklım daha ne kadar bu maraza katlanacak?
Nereye çevirsem gözlerimi, nereye baksam,
bunca yıldır yaşadığım, mahvettiğim
hayatımın kapkara yıkıntılarını görüyorum."

Yeni diyarlar bulamayacaksın, bulamayacaksın başka denizler.
Peşin sıra gelecek hep şehir. Aynı sokaklarda
dolaşacak, aynı mahallelerde yaşlanacaksın
ve aynı evlerde kır düşecek saçlarına.
Hep bu şehre varacaksın. Başka yerler için
umut besleme, gemi yok sana, yol yok.
Burada, bu küçük köşede nasıl mahvettiysen
hayatını, onu bütün dünyada da öyle ziyan ettin.
(1910)

İthaki

İthaki'ye doğru yola çıktığında,
yolculuğun uzun sürmesini,
maceralarla, bilgilerle dolu geçmesini dile.
Laistrygonlardan, Kikloplardan
ve öfkeli Poseidon'dan çekinme.
Öyle şeyler çıkmayacak hiç yoluna,
üstünse düşüncelerin ve bedeninin ile
aklını kaplarsa seçkin bir heyecan.
Laistrygonlarla, Kikloplarla
ve öfkeli Poseidon'la karşılaşmayacaksın
onları ruhunda taşımazsan,
kendi ruhun dikmezse onları karşına.

Yolculuğun uzun sürmesini dile.
Büyük bir mutluluk ve sevinçle
ilk kez gördüğün limanlara
gireceğin nice yaz sabahların olsun.

İthaki'yi aklından hiç çıkarma,
oraya varmaktır senin hedefin.
Ama yolculuğunu aceleye getirme sakın.
Yıllarca sürsün daha iyi ve artık İthaki'den
başka zenginlikler beklemeyen, yolculuk
boyunca kazandıklarıyla zenginleşmiş
yaşlı bir adam olarak demir at adaya.

İthaki sana bu güzel yolculuğu sundu.
O olmasaydı yola hiç çıkmayacaktın,
ama sana verecek başka bir şeyi kalmadı artık.

Şimdi gözünde yoksul görünse bile, İthaki seni kandırmadı.
Bunca bilgelik ve deneyim kazandıktan sonra
anlamış olmalısın İthaki'lerin ne anlama geldiğini.

(1911)

**En samimi saygı ve İthaki'lerinize
ulaşmanız dileklerimizle...**

**Konstantin Kavafis, son
aylarda duygularını
derinden etkileyen bir
şair. Bu yıl doğumunun
150. yıldönümü ve
UNESCO tarafından dünya
Kavafis yılı etkinlikleri
düzenleniyor.**

Kaynakça

1. Felix Marti İbanez, Felsefe Öyküleri, 2. Baskı, İmge Kitabevi, 1998
2. Metod Üzerine Konuşma, Rene Descartes, Çeviren: İbrahim Ethem Mesut, Babil Kitabevi, 2000
3. K.P. Kavafis, Bütün Şiirleri, Çeviren: Ari Çokana, İstos Yayın, 2013